

II. ПРОБЛЕМИ СУДОУСТРОЮ, ПРОКУРАТУРИ ТА АДВОКАТУРИ

УДК 343.13

Таран Олена Вікторівна – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4752-9924>

Старенький Олександр Сергійович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4517-726X>

Чернявський Сергій Сергійович – доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/165-177>

Проблеми забезпечення інтересів суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності в кримінальному провадженні

***Метою статті** є комплексний аналіз практичних аспектів забезпечення та дотримання прав суб'єктів господарювання під час кримінального провадження, зокрема правова оцінка діяльності останніх. Відповідно до поставленої мети використовувався комплекс загальнонаукових, спеціальнонаукових та міждисциплінарних методів наукового пізнання: діалектичний, системний, структурно-функціональний, синергетичний (загальнонаукові методи), формально-юридичний, порівняльно-правовий, статистичний, соціологічний, метод правового моделювання (спеціальнонаукові), економічний аналіз права, кримінологічний (міждисциплінарні).*

В роботі проаналізовано проблему балансу інтересів суб'єктів господарської, інвестиційної діяльності та заведань кримінального провадження, у якому надається правова оцінка діяльності цих суб'єктів. Досліджено основні підходи й засоби, спрямовані на забезпечення інтересів суб'єктів господарювання під час кримінального провадження з урахуванням специфіки їх діяльності.

Сформульовано висновок про запровадження спеціальної правозахисної інфраструктури, завданням якої є мінімізація обмежувального впливу кримінальних процесуальних заходів і засобів на функціонування суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності. Визначено, що першочергового вирішення потребують проблеми належної координації учасників діалогу, напрацювання та вдосконалення механізмів своєчасного виявлення і реагування на факти надмірного й непропорційного впливу під час кримінальних проваджень, у яких надається правова оцінка діяльності суб'єктів господарювання.

***Ключові слова:** суб'єкти господарської діяльності, суб'єкти інвестиційної діяльності, кримінальне провадження, правова оцінка, «тиск на бізнес».*

Вступ

Останніми роками в медіа, бізнес-середовищі й загалом у суспільстві набуло поширення вживання словосполучення «тиск на бізнес»¹ та інших подібних виразів. Попри те, що їх зміст не визначено в законодавстві України, загальний контекст використання зазвичай дає змогу зрозуміти їх значення.

Тиск на бізнес під час кримінального провадження можна тлумачити як дії або бездіяльність, рішення уповноважених суб'єктів, які зазвичай, формально відповідаючи закону, створюють надмірні перешкоди для нормальної діяльності суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності (далі – суб'єкти господарювання, бізнес).

Це явище означене дисбалансом між необхідністю виконання завдань кримінального провадження та забезпеченням прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Певні проблеми існують також щодо об'єктивності оцінки суб'єктами господарювання певних дій як «тиску» (Заява, 2024), специфіки економічних відносин, що ускладнює їх правову оцінку, відсутності чітких критеріїв і стабільно працюючих механізмів виявлення та реагування на реальні факти можливих зловживань, недосконалості засобів комунікації та належної взаємодії між органами правопорядку й прокуратури та суб'єктами господарювання.

Існування та сприйняття як достеменного факту такого явища, як «тиск на бізнес», безперечно, негативно впливає на економіку країни через дестабілізацію роботи підприємств, погіршення інвестиційного клімату, спричиняє зниження довіри бізнесу до правоохоронної системи, кримінального судочинства загалом, створює ризики використання кримінального провадження як інструменту недобросовісної конкуренції тощо. Водночас слід констату-

вати позитивний вплив обґрунтованої та небезпідставної критики діяльності уповноважених суб'єктів у кримінальному провадженні, де надається правова оцінка діяльності суб'єктів господарювання, а саме: привернення уваги до актуальних проблем, які не завжди можна виявити в порядку нагляду та/або контролю; поштовх до вдосконалення відповідних положень законодавства України та формуванню нової правозастосовної практики; сприяння підвищенню прозорості бізнес-процесів; стимулювання дискусії щодо балансу між необхідністю виконання завдань кримінального провадження та дотримання інтересів бізнесу; розвиток механізмів захисту прав суб'єктів господарювання.

Таким чином, необхідність виконання завдань кримінального провадження та ризики надмірного впливу на діяльність суб'єктів господарювання – проблема, яка потребує окремої уваги. Тому важливого значення набуває пошук і впровадження механізмів, які спрямовані на забезпечення дотримання принципу рівності перед законом, невідворотності відповідальності та враховують специфічні чинники господарської діяльності, її значення для економіки й наслідки непропорційного впливу кримінальних процесуальних заходів і засобів на таку діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Різні аспекти забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання в юридичних процесах та суміжні питання досліджували М.М. Войнаровський, Б.В. Деревянко, О.Р. Зельдіна, Т.В. Лісничка, Т.О. Павлова, І.В. Черниченко та ін., у тому числі й в контексті реформування чинного КПК України – М.А. Погорельський (2009, 2010, 2017, 2022) та ін. Проте проблеми забезпечення інтересів суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності

¹ У кримінальному провадженні. Тут не розглядаються випадки податкових спорів, рішень і дій органів державної влади, місцевого самоврядування та інших взаємодій з органами влади, які визначаються суб'єктами господарювання як «тиск».

у кримінальному провадженні науковцями окремо не досліджувалися.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є комплексний аналіз практичних аспектів забезпечення та дотримання прав суб'єктів господарювання під час кримінального провадження, зокрема правова оцінка діяльності останніх.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі **завдання**:

1) проаналізувати причини явища «тиск на бізнес» у кримінальному провадженні та сформулювати його визначення;

2) з'ясувати сучасний стан правового регулювання та заходів, спрямованих на забезпечення і захист інтересів суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні;

3) визначити перспективні та ефективні шляхи удосконалення діяльності уповноважених суб'єктів з метою забезпечення і захисту інтересів суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні.

Матеріали та методи

Для виконання поставлених завдань, в роботі застосовано сукупність методів, які становлять методологію дослідження, що дозволяє всебічно дослідити проблему забезпечення інтересів суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності в кримінальному провадженні. Кожен метод має своє специфічне призначення та сферу застосування.

Загальнонаукові методи: діалектичний як базовий метод наукового пізнання забезпечує вивчення взаємозв'язку між інтересами бізнесу та завданнями кримінального провадження, аналіз протиріч між публічними та приватними інтересами, дослідження динаміки розвитку правових механізмів захисту інтересів бізнесу; системний метод застосовано для аналізу системи правових гарантій захисту інтересів бізнесу, вивчення взаємозв'язків між різними суб'єктами кримінального провадження, дослідження механізмів взаємодії ор-

ганів правопорядку, прокуратури, суду та бізнесу; структурно-функціональний метод призначений для вивчення функціональних зв'язків елементів системи, а саме дослідження механізмів захисту інтересів суб'єктів господарювання, вивчення структури правових гарантій для бізнесу. Спеціальнонаукові методи: формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативно-правової бази, тлумачення правових норм, формулювання правових дефініцій, порівняльно-правовий метод забезпечує порівняння різних правових механізмів в контексті предмета дослідження, аналіз статистики кримінальних проваджень, вивчення економічних показників впливу на бізнес, дослідження ефективності правових механізмів здійснено за допомогою статистичного методу, соціологічний метод дозволяє з'ясувати позицію представників бізнесу, сторони обвинувачення, суду, громадськості щодо проблеми «тиску на бізнес», метод правового моделювання застосовано для моделювання механізмів захисту інтересів бізнесу, прогнозування наслідків правових змін. Міждисциплінарні методи: економічний аналіз права дозволяє аналіз економічних наслідків правових рішень, дослідження економічної ефективності механізмів захисту, кримінологічний метод застосовано для вивчення причин тиску на бізнес, розробки превентивних заходів.

Практичне значення методології дослідження полягає у забезпеченні всебічного вивчення проблеми, отриманні об'єктивних результатів, формування цілісного розуміння проблематики.

Виклад основного матеріалу

Проблема впливу кримінального провадження та його заходів на діяльність суб'єктів господарювання тривалий час є предметом уваги влади, бізнес-середовища й суспільства. Задля вирішення низки актуальних проблем було вжито численні заходи, які сприяють налагодженню діалогу між бізнесом і владою, оптимізують діяльність відпо-

відних державних органів та удосконалюють положення чинного законодавство України. Протягом декількох років було створено низку консультативно-дорадчих та інших органів, громадських рухів й організацій, створено відповідні платформи, передбачено повноваження для компетентних державних органів, які акумулюють та опрацьовують звернення і скарги суб'єктів господарювання щодо порушень під час кримінального провадження та комунікують з органами правопорядку, прокуратурою, судом з метою захисту прав і законних інтересів представників бізнесу. Крім того, з цією метою було проведено відповідну нормативну роботу, що включає зміни до Кримінального процесуального кодексу (КПК України) та інших законодавчих й відомчих актів.

Так, 2014 року, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 691, було започатковано Раду бізнес-омбудсмена. Статистичні дані за період 2016–2024 рік, розміщені на офіційному сайті цієї Ради, відображають інформацію про кількість і предмет скарг від суб'єктів господарювання (Рада бізнес-омбудсмена, сайт, 2024). Зокрема, спостерігається щорічне зменшення кількості таких скарг, найбільш поширеними є скарги з податкових питань (70,2%), дій—органів правопорядку стосуються 17,5% скарг. Причому більшість скарг надходило від малого та середнього бізнесу (українські компанії). На офіційному сайті розміщено актуальну інформацію про активну діяльність Ради бізнес-омбудсмена, результати реагування на звернення, комунікацію з органами влади, пропозиції до законодавства України.

На законодавчому рівні в межах внесених змін до КПК України здійснено додаткову та більш детальну регламентацію діяльності органів досудового розслідування з метою зменшення обмежувального впливу кримінальних процесуальних засобів і заходів на діяльність суб'єктів господарювання, забезпечення

захисту інтересів бізнесу під час здійснення кримінального провадження. Так, 16 листопада 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 року № 2213-VIII (Закон, 2017), також було ухвалено закони України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 19 вересня 2018 року № 2548-VIII (Закон, 2018), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» від 18 вересня 2019 року № 101-IX (Закон, 2019).

Не залишена поза увагою відповідна робота й в умовах воєнного стану. Лише протягом 2024 року Верховною Радою України прийнято декілька важливих законів України, які мають перезавантажити Бюро економічної безпеки України (Закон, 2024) та Державну митну службу України (Проект Закону, 2023), посиливши при цьому гарантії їх незалежності та доброчесності.

При цьому триває активна робота між різними державними інституціями, правозахисними й громадськими організаціями щодо напрацювання відповідних пропозицій до законодавства України, метою яких є забезпечення захисту інтересів бізнесу під час кримінального провадження; консолідація повноважень органів досудового розслідування щодо протидії правопорушенням, що посягають на економіку держави; посилення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час застосування до них окремих заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих

(розшукових) дій; розширення повноважень захисників, адвокатів-представників під час надання професійної правничої допомоги суб'єктам господарювання у ході здійснення кримінального провадження тощо.

На відомчому рівні 2020 року в Офісі Генерального прокурора створено Департамент кримінально-правової політики та захисту інвестицій (Департамент). Відповідно до Положення про Департамент кримінальної політики та захисту інвестицій Офісу Генерального прокурора, затвердженого наказом Генерального прокурора від 23 лютого 2023 року № 55 (зі змінами, внесеними наказом Генерального прокурора від 13 лютого 2024 року № 30), серед завдань Департаменту визначено: здійснення інформаційно-аналітичної діяльності щодо протиправного втручання у господарську та інвестиційну діяльність; за дорученням керівництва Офісу Генерального прокурора; у взаємодії з підрозділом міжнародно-правового співробітництва здійснення співпраці з міжнародними (урядовими, неурядовими), громадськими організаціями з питань реформування органів прокуратури та захисту інвестицій, розроблення стандартів організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері господарської та інвестиційної діяльності, їх імплементація та забезпечення ефективного використання (Положення, 2023).

Згідно з інформаційними матеріалами зазначеного Департаменту, найбільш поширеними є звернення суб'єктів господарювання щодо:

- викрадення в них майна;
- неспівмірного застосування заходів кримінально-процесуального впливу;
- втручання правоохоронців у господарські спори на одній зі сторін;
- довготривале неприйняття правоохоронцями остаточного рішення в кримінальному провадженні;
- недостатньої захищеності прав потерпілих під час досудового розслі-

дування (Офіс Генерального прокурора, сайт, 2024).

З метою забезпечення ефективної організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних проваджень стосовно суб'єктів інвестиційної діяльності, у тому числі забезпечення ефективності виконання завдань, покладених на Департамент, а також щодо протиправного втручання в господарську та інвестиційну діяльність Наказом Генерального прокурора від 24 квітня 2024 року № 84 затверджено Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування, метою розроблення і впровадження яких є: забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час реалізації повноважень прокурора у кримінальному провадженні; забезпечення ефективної організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням при виконанні завдань і дотримання загальних засад кримінального провадження; визначення найбільш ефективного механізму реалізації прокурорами повноважень щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням; недопущення незаконного втручання прокуратури та органів досудового розслідування у господарську та інвестиційну діяльність; підвищення професійного рівня прокурорів, які реалізують свої повноваження у кримінальному провадженні; оцінювання якості діяльності прокурорів щодо організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях стосовно суб'єктів інвестиційної діяльності, а також щодо протиправного втручання в господарську та інвестиційну діяльність (Стандарти, 2024).

Наказом Генерального прокурора від 21 травня 2024 року № 116 внесено зміни до наказу Генерального прокурора від 30 вересня 2021 року № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», який є основним відомчим актом, спрямованим

на забезпечення ефективної організації діяльності прокурорів прокуратур усіх рівнів у кримінальному провадженні.

Відповідно до таких змін на керівників прокуратур усіх рівнів, їхніх перших заступників і заступників відповідно до розподілу обов'язків та в межах повноважень, передбачених КПК України, покладено обов'язок щодо вивчення стану забезпечення застосування належної правової процедури стосовно суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності під час здійснення провадження щодо кримінальних правопорушень, а також виконання прокурором повноважень щодо вжиття заходів з метою унеможливлення необґрунтованого процесуального примусу стосовно вказаних суб'єктів (п. 9.16).

Також прокурорам, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях, вказано на необхідність забезпечення застосування належної правової процедури стосовно суб'єктів господарської та інвестиційної діяльності під час здійснення провадження щодо кримінальних правопорушень, а також вжиття заходів з метою унеможливлення необґрунтованого процесуального примусу стосовно вказаних суб'єктів (п. 11.18) (Наказ, 2024).

Постановою Верховної Ради України від 6 жовтня 2022 року № 2637-IX утворено Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів, серед завдань якої є збирання та аналіз у межах повноважень інформації для проведення парламентських слухань щодо випадків порушення прав бізнесу судовою владою, органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади України, у тому числі правоохоронними органами, порушень прав інвесторів шляхом зловживань положеннями чинного законодавства України (п. 5 ч. 2) (Постанова, 2020, 2021, 2022).

У постанові Верховної Ради України «Про звіт Тимчасової спеціальної комісії

Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів» від 7 вересня 2022 року № 2584-IX (Звіт, 2022) наведено практичні кейси та способи реагування згаданої комісії на звернення суб'єктів господарської діяльності, що переважно полягають у комунікації всіх сторін з можливістю викласти свою позицію та пошук компромісу.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану питання взаємодії бізнесу та органів правопорядку й прокуратури, забезпечення захисту інтересів бізнесу під час кримінального провадження набуло особливої уваги з боку держави та громадськості через що стало предметом обговорення на Раді національної безпеки і оборони України (рішення РНБО, за результатами якого 23 січня 2024 року нею було прийнято рішення «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану», яке введено в дію Указом Президента від 23 січня 2024 року № 21/2024 (Рішення, 2024).

Цим рішенням визначено необхідність Кабінету Міністрів України внести на розгляд Верховної Ради України законопроектів про внесення змін до КПК України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» щодо встановлення додаткових гарантій захисту законних інтересів підприємництва під час здійснення кримінального провадження. Ці нормативні заходи в зазначеному документі прямо не пов'язуються з дією правового режиму воєнного стану, на відміну від інших, про що, власне, йдеться в меті Рішення РНБО, а отже, можуть бути розраховані на вдосконалення порядку кримінального провадження, який діятиме і після закінчення (припинення дії) правового режиму воєнного стану. Більшість із цих заходів вже реалізовані в результаті прийняття Верховною Радою України 20.06.2024 Закону Украї-

ни «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України» № 3840-IX (Закон, 2024), яким, окрім перезавантаження Бюро економічної безпеки України (БЕБ), консолідовано також повноважень органів правопорядку щодо протидії правопорушенням, що посягають на економіку держави, в одному органі – БЕБ, а інші – відображені у зареєстрованих законопроектах, що перебувають на розгляді Верховною Радою України («Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України щодо удосконалення роботи Бюро» № 10440 від 29.01.2024 проект, 2024).

Крім того, Офісу Генерального прокурора спільно зі Службою безпеки України, Державним бюро розслідувань, Національною поліцією України, Бюро економічної безпеки України рекомендовано:

- невідкладно провести аудит зареєстрованих кримінальних проваджень, розслідування в яких здійснюється щодо кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави;

- за результатами аудиту виробити ефективні механізми забезпечення захисту підприємництва від можливих зловживань з боку правоохоронних органів, зокрема під час проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, у ході яких обмежуються права чи законні інтереси відповідних суб'єктів господарювання.

Документом також передбачено низку заходів, серед яких – утворення спеціального консультативно-дорадчого органу – Ради з питань підприємництва в умовах воєнного стану.

Указом Президента України № 30/2024 від 26 січня 2024 року «Про Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану» утворено Раду з питань підтримки підприємни-

цтва в умовах воєнного стану як консультативно-дорадчий орган при Президентові України та затверджено її склад, а також визначено її основні завданнями, зокрема це:

- системний аналіз ситуації щодо забезпечення в умовах воєнного стану права на підприємницьку діяльність, практики формування та реалізації державної політики щодо додержання гарантій права на підприємництво, напрацювання за результатами такого аналізу та внесення на розгляд Президентові України пропозицій про можливі шляхи та механізми вирішення проблемних питань;

- розгляд законопроектів з питань підприємництва, напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства України щодо провадження діяльності суб'єктів господарювання;

- сприяння налагодженню ефективної взаємодії держави з суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями, що представляють їх інтереси, поширенню найкращого міжнародного досвіду (Указ, 2024).

Рішенням РНБО також рекомендовано Офісу Генерального прокурора спільно з Міністерством цифрової трансформації України та Міністерством юстиції України забезпечити розроблення аналітичного модуля до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) з можливістю публічного доступу до аналітичних узагальнених даних щодо діяльності правоохоронних органів і модуля подання онлайн скарг від підприємців, а також внести відповідні зміни до нормативно-правових актів, які забезпечують функціонування ЄРДР.

На виконання цього завдання 31 липня 2024 року Офісом Генерального прокурора, Офісом Президента України, Міністерством цифрової трансформації України та Радою з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану було презентовано аналітичний модуль до ЄРДР щодо кримінальних проваджень, що посягають на функціонування економіки держави (Дашборд) (Сайт,

2024), реалізація якого має підвищити ефективність і забезпечити прозорість діяльності органів правопорядку та прокуратури. На цей час технічно реалізовано бета-версію Дашборду, де сформовано вибірку з кримінальних проваджень, у яких надається кримінально-правова оцінка діяльності компаній або їх посадових/службових осіб, або де такі компанії чи особи є потерпілими, порушені їх права та інтереси чи розслідується посягання на порядок господарської та інвестиційної діяльності (у межах статей Кримінального кодексу України, зазначених у розділі «Загальні відомості») (Сайт, 2024).

Крім того, за цими критеріями побудовані графіки щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, їх динаміки, скерованих до суду кримінальних проваджень за видами прийнятих рішень, кількості проваджень, у яких на стадії досудового розслідування застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, кримінальних проваджень, у яких особам повідомлено про підозру, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, встановлені в процесі досудового розслідування матеріальні збитки державі/територіальній громаді та їх відшкодування в провадженнях, де закінчено слідство. Триває розроблення та наповнення розділів Дашборду «строки», «обшуки», «клопотання».

Отже, через комплексну природу запобігання та реагування на факти «тиску на бізнес», такий багатопрофільний підхід має вагоме значення для посилення взаємодії бізнесу з правоохоронною системою. Важливо також координувати діяльність на різних рівнях, забезпечуючи співпрацю та зворотний зв'язок.

Вважаємо, що з огляду на загальну кількість проваджень, у яких надається правова оцінка діяльності суб'єктів господарювання (і не обов'язково в кожному випадку є потреба у з'ясуванні факту «тиску») (Сайт, 2024) та органів правопорядку й прокуратури, існування

ефективної спеціальної правозахисної інфраструктури, чіткого розуміння ситуації органами державної влади, про що свідчить відомча нормативна, організаційна, контрольна-наглядова діяльність, створення умов для забезпечення прозорості діяльності уповноважених суб'єктів, доцільним видається подальше пріоритетне удосконалення саме цього напрямку роботи із виваженням, без поспіху, підходом щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства (Сайт, 2024), яке застосовується до невизначного кола суб'єктів, не може і не повинно встановлювати переваг для певних суб'єктів або їх груп. Крім того, надмірна деталізація певних норм все одно не зможе врахувати всіх ситуацій, які можуть виникнути на практиці, тим паче особливостей господарської діяльності включно з бізнес-операціями, документацією, управлінськими рішеннями, інтересами окремих суб'єктів господарювання, а призведе до перевантаження змісту закону, що завжди суттєво ускладнює його сприйняття та розуміння. Крім того, прийняті без належного опрацювання зміни до КПК України часто призводять до проблем правозастосування, створюють ризики для зловживань, а виправлення таких помилок потребує нової тривалої законодавчої процедури.

Законодавчі ініціативи мають урахувати сучасний стан правозастосування та доктрини, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, рішень Європейського суду з прав людини, правових позицій Конституційного Суду України та Верховного Суду, узгоджуватися з нормами, з якими вони пов'язані. Під час розроблення норм, які орієнтовані на забезпечення інтересів бізнесу, слід зважати на їх вплив на інші кримінальні провадження, обґрунтовано та виважено посилалися на правовий режим воєнного стану з урахуванням його реального впливу та обмежений термін дії, недопустимим є надання переваг суб'єктам господарської діяльності лише через на-

лежність до такої діяльності, тут можливим і доцільним є врахування специфічних умов функціонування бізнесу задля уникнення надмірного впливу, що може призвести, наприклад, до блокування роботи підприємств, коли в цьому немає реальної потреби.

Отже, більш раціональним (навіть беручи до уваги додаткове навантаження та ресурси для комунікації) видається приділення уваги кожному випадку «тиску на бізнес», про який повідомлено суб'єктами господарської та інвестиційної діяльності, про який стало відомо з іншого джерела, під час моніторингу. Це дозволить: забезпечити об'єктивну оцінку ефективності розслідування кримінальних правопорушень відповідної категорії, виявити системні проблеми й недоліки таких кримінальних проваджень, прозора та обґрунтовано відмежувати реальні порушення й зловживання від уявних, виявити дійсні проблеми нормативного регулювання, запровадити сталу практику реагування на випадки «тиску» та притягнення до відповідальності суб'єктів, які вчинили такі дії або бездіяльність, впровадити механізми взаємодії, що забезпечать реальне реагування на випадки «тиску», зменшать кількість зловживань щодо повідомлення про факти «тиску» або помилкову оцінку певних дій як «тиску». Успіх і результативність такої діяльності обов'язково передбачає її прозорість, відкритість, зрозумілість та обґрунтованість рішень.

Крім того, системний підхід у такій діяльності дозволить виявити як осіб, які причетні до фактів «тиску на бізнес», так і цілі та мету їх дій, що можуть бути різноманітними: економічними (отримання неправомірної вигоди, рейдерство, усунення конкурентів, примушування до укладання не вигідних контрактів); політичними (тиск на політичних опонентів через підконтрольний бізнес, підвищення політичного рейтингу за допомогою демонстрації «боротьби з корупцією», «ухилення від сплати податків»); відомчими, адміністративними

(виконання планових показників, демонстрація ефективності роботи, просування по службі, розширення повноважень певних органів чи підрозділів); особистих тощо, що має значення для правильної правової оцінки дій таких осіб, виявлення інших фактів правопорушень, розроблення сталої комплексної стратегії захисту прав суб'єктів господарювання та забезпечення балансу інтересів суспільства, держави й бізнесу.

Практичним дієвим інструментом, який забезпечить об'єктивне відображення стану кримінальної процесуальної діяльності в кримінальних провадженнях, де надається правова оцінка діяльності суб'єктів господарювання, є аудит, моніторинг таких кримінальних проваджень. За допомогою таких засобів доступною та наочною стає всебічна й комплексна оцінка стану будь-якого провадження на певний момент часу, у ретроспективі та перспективі, останнє особливо важливо, адже в іншому випадку всі заходи зведуться лише до реагування на порушення та усунення їх наслідків, а не запобігання можливим порушенням і відвернення негативних наслідків.

Крім уже впроваджених параметрів, таких як періодичний моніторинг інформації щодо кількості кримінальних проваджень, у яких прямо чи опосередковано надається правова оцінка діяльності суб'єктів господарювання, кількості застосованих заходів забезпечення та їх відображення в публічних електронних реєстрах, кількості проведених обшуків, повідомлень про підозру, застосованих запобіжних заходів, надісланих до суду обвинувальних актів, до значущих показників можна віднести: тривалість досудового розслідування, подані клопотання, скарги та їх результати розгляду, стан виконання судових рішень, економічний ефект, вплив кримінальної процесуальної діяльності на операційну діяльність під час досудового розслідування, організаційні фактори.

Важливе значення також має координація дій різних суб'єктів, які можуть от-

римувавши, опрацьовувати повідомлення про факти «тиску на бізнес» та реагувати на такі повідомлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, у результаті ініціатив та активності зацікавлених суб'єктів, постійного привертання уваги до наявних проблем поступово було створено спеціальну правозахисну інфраструктуру, орієнтовану на забезпечення дотримання та недопущення порушення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання під час взаємовідносин з державними органами, зокрема в кримінальному провадженні, проведено системну нормативну й організаційну роботу на відомчому рівні.

Водночас, попри проведену роботу, проблему не можна вважати остаточно розв'язаною, адже існує потреба в напрацюванні дієвих, узгоджених і результативних механізмів діяльності цієї правозахисної інфраструктури. Значна кількість структур недержавного сектору, неузгодженість їх дій та оцінок, різні інтереси представників бізнесу, відсутність чіткого, прозорого, зрозумілого механізму діяльності уповноважених суб'єктів щодо реагування на повідомлення про факти «тиску на бізнес» – питання, які потребують першочергової уваги.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Заява: використання Маніфесту 42 представниками бізнесу для перешкоджання законній діяльності правоохоронців – неприпустиме. *Маніфест 42*. URL: <https://manifest42.com.ua/news/manifest-42/>.

Погорецький М. А. Новий КПК України: політичні, теоретичні та юридичні питання. *Право України*. 2009. № 2. С. 29–35.

Погорецький М. А. Новий КПК України повинен ґрунтуватися на європейських стандартах і національних традиціях. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук. – пр. акт. журнал*. 2010. № 23. С. 241–250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_23_29.

Погорецький М. А. П'ять років чинності Кримінального процесуального кодексу України: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3/2017. С. 11–27. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/3-2017-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva/91-problemy-kryminalnoho-protsesu/303-piat-rokiv-chynnosti-kryminalnoho-protsesualnoho-kodeksu-ukrainy-problemni-pytannia>.

Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 1–2/2022. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>. URL: visnyk_krim_sud_1-2_22_240327_avt-72-90.pdf

Топ-5 предметів скарг. *Рада бізнес-омбудсмена*. URL: <https://boi.org.ua/stats/#top5-complaints>.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листоп. 2017 р. № 2213-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19#Text>.

Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 19 верес. 2018 р. № 2548-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2548-19#Text>.

Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес: Закон України від 18 верес. 2019 р. № 101-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#Text>.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України від 20.06.2024 № 3840-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3840-20#n18>

Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів від 06.04.2023 № 6490-д: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41704>

Положення про Департамент кримінальної політики та захисту інвестицій Офісу Генерального прокурора: наказ Генерального прокурора від 23 лют. 2023 р. № 55. URL: <https://data.gov.ua/dataset/d8b40e3e-d075-4967-bf41-7bb8bda9c28a>.

Захист суб'єктів інвестиційної діяльності. *Офіс Генерального прокурора*: [офіц. сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/zahist-sub-yektiv-investicijnoyi-diyalnosti>.

Стандарти діяльності прокурорів у сфері захисту інвестицій під час досудового розслідування, затвержені Наказом Генерального прокурора 24 квітня 2024 року № 84: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0084905-24#Text>

Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора від 30 верес. 2021 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>.

Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів: постанова Верховної Ради України від 6 жовт. 2022 р. № 2637-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2637-IX#Text>.

Про створення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів: постанова Верховної Ради України від 5 черв. 2020 р. № 683-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683-IX#Text>.

Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів: постанова Верховної Ради України від 29 черв. 2021 р. № 1577-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211577>.

Про звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань захисту прав інвесторів: постанова Верховної Ради України від 7 верес. 2022 р. № 2584-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222584?an=1&ed=2022_09_07.

Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану: рішення Ради національної безпеки і оборони від 23 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-24#Text>.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України від 20 черв. 2024 № 3840-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3840-20#n18>

Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України щодо удосконалення роботи Бюро» № 10440 від 29 січ. 2024 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43596>

Про Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану: Указ Президента України від 26 січ. 2024 р. № 30/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/30/2024#Text>.

Запрацював Дашборд, який надає доступ до аналітичних даних щодо розслідування правопорушень у сфері бізнесу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/na-saiti-ofisu-genprokurora-zapracyuvav-dasbord-yakii-nadaje-dostup-do-analiticnix-danix-shhodo-rozsliduvannya-pravoporusen-u-sferi-biznesu>

Статистика розслідування і розгляду в судах кримінальних правопорушень, які пов'язані із здійсненням господарської та інвестиційної діяльності. *Дашборд*. URL: <https://dashboard.gp.gov.ua/>.

Лише одна з 200 кримінальних справ стосується втручання в бізнес – Офіс генпрокурора. *УКРІН-ФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3856406-lise-odna-z-200-kriminalnih-sprav-stosuetsa-vtrucanna-v-biznes-ofis-genprokurora.html>.

Спільний лист українського бізнесу. *Торгово-промислова палата України*. URL: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/spilnij-list-ukrayinskogo-biznesu>.

Бізнес просить внести зміни до КПК для якісного та повноцінного перезавантаження БЕБ. *ЕБА*. URL: <https://eba.com.ua/biznes-prosyt-vnesty-zminy-do-kpk-dlya-yakisnogo-ta-povnotsinnogo-perezavantazhennya-beb/>.

REFERENCES

Manifest 42. (n. d.) Statement: The use of the Manifesto 42 by business representatives to obstruct the lawful activities of law enforcement agencies is unacceptable. URL: <https://manifest42.com.ua/news/manifest-42/>.

Pohoretskyi M. A. (2009) The new Criminal Procedure Code of Ukraine: political, theoretical and legal issues. *Pravo Ukrainy [Law of Ukraine]*. 2. 29–35.

Pohoretskyi M. A. (2010) The new Criminal Procedure Code of Ukraine should be based on European standards and national traditions. *Combating Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*. 23. 241–250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_23_29.

Pohoretskyi M. A. (2017) Five years of the Criminal Procedure Code of Ukraine in force: problematic issues. *Bulletin of Criminal Justice*. 3. 11–27. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/3-2017-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva/91-problemy-kryminalnoho-protsesu/303-piat-rokiv-chynnosti-kryminalnoho-protsesualnoho-kodeksu-ukrainy-problemni-pytannia>.

Pohoretskyi M. A. (2022) The Criminal Procedure Code of Ukraine: reality and illusions (to the 10th anniversary of its entry into force). *Bulletin of Criminal Justice*. 1–2. 72–90. <https://doi.org/10.17721/2413->

5372.2022.1–2/72–90. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2024/03/visnyk_krim_sud_1–2_22_240327_avt-72–90.pdf.

Business Ombudsman Council. (n.d.) Top 5 complaint categories. URL: <https://boi.org.ua/stats/#top5-complaints>.

Law of Ukraine No. 2213-VIII. (2017) On amendments to certain legislative acts to ensure the observance of the rights of participants in criminal proceedings and other persons by law enforcement agencies during pre-trial investigation (16.11.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213–19#Text>.

Law of Ukraine No. 2548-VIII. (2018) On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve the observance of the rights of participants in criminal proceedings and other persons by law enforcement agencies during pre-trial investigation (19.09.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2548–19#Text>.

Law of Ukraine No. 101-IX. (2019) On amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine to reduce pressure on business (18.09.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101–20#Text>.

Law of Ukraine No. 3840-IX. (2024) On amendments to certain legislative acts of Ukraine to improve the work of the Bureau of Economic Security of Ukraine (20.06.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3840–20#n18>.

Draft Law No. 6490-d. (2023) On amendments to the Customs Code of Ukraine regarding service in customs authorities and attestation of customs officers (06.04.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41704>.

Office of the Prosecutor General. (2023, February 23) Regulation on the Department of Criminal Policy and Investment Protection: Order No. 55. URL: <https://data.gov.ua/dataset/d8b40e3e-d075–4967-bf41–7bb8bda9c28a>.

Office of the Prosecutor General. (n.d.) Protection of investment activity entities. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/zahist-sub-yektiv-investicijnoyi-diyalnosti>.

Office of the Prosecutor General. (2024, April 24) Standards of prosecutors' activity in the field of investment protection during pre-trial investigation: Order No. 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0084905–24#Text>.

Office of the Prosecutor General. (2021, September 30) On the organization of prosecutors' activities in criminal proceedings: Order No. 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905–21#Text>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2020, June 5) Resolution No. 683-IX on the establishment of the Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada on the Protection of Investors' Rights. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683-IX#Text>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2021, June 29) Resolution No. 1577-IX on the establishment of the Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada on the Protection of Investors' Rights. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211577>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, October 6) Resolution No. 2637-IX on the establishment of the Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada on the Protection of Investors' Rights. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2637-IX#Text>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, September 7) Resolution No. 2584-IX on the report of the Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada on the Protection of Investors' Rights. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222584?an=1&ed=2022_09_07.

National Security and Defense Council of Ukraine. (2024, January 23) Decision on urgent measures to ensure economic security during martial law. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525–24#Text>.

President of Ukraine. (2024, January 26) Decree No. 30/2024 on the establishment of the Council for Entrepreneurship Support under Martial Law. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/30/2024#Text>.

Office of the Prosecutor General. (2024) Dashboard providing access to analytical data on the investigation of offenses in the business sector. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/na-saiti-ofisu-genprokurora-zapracyuvav-dasbord-yakii-nadaje-dostup-do-analiticnix-danix-shhodo-rozsliduvannya-pravoporusen-u-sferi-biznesu>.

Office of the Prosecutor General. (n.d.) Dashboard on the investigation and court consideration of criminal offenses related to business and investment activities. URL: <https://dashboard.gp.gov.ua/>.

Ukrinform. (2024) Only one in 200 criminal cases concerns interference in business – Office of the Prosecutor General. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3856406-lise-odna-z-200-kriminalnih-sprav-stosuetstva-vtrucanna-v-biznes-ofis-genprokurora.html>.

Ukrainian Chamber of Commerce and Industry. (2024) Joint letter of Ukrainian business. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/spilnii-list-ukrayinskogo-biznesu>.

European Business Association. (2024) Business requests amendments to the Criminal Procedure Code for a full reboot of the Bureau of Economic Security. URL: <https://eba.com.ua/biznes-prosyt-vnesty-zminy-do-kpk-dlya-yakisnogo-ta-povnotsinnogo-perezavantazhennya-beb/>.

UDC343.13

Taran Olena Viktorivna – Doctor of Law, Professor,
Leading Researcher of the Scientific Laboratory on Crime Prevention Problems of the National
Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4752-9924>

Starenkyi Oleksandr Serhiyovych – Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Criminal Justice of the Educational and Scientific Institute of
Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4517-726X>

Chernyavskiy Serhiy Serhiyovych – Doctor of Law, Professor, Vice-Rector of the
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>

Problems of ensuring the interests of economic and investment entities in criminal proceedings

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the practical aspects of ensuring and observing the rights of economic entities during criminal proceedings, in particular, the legal assessment of the activities of the latter. In accordance with the set goal, a complex of general scientific, special scientific and interdisciplinary methods of scientific knowledge was used: dialectical, systemic, structural-functional, synergistic (general scientific methods), formal-legal, comparative-legal, statistical, sociological, methods of legal modeling (special scientific), economic analysis of law, criminological (interdisciplinary).

The paper analyzes the problem of balancing the interests of economic and investment entities and the tasks of criminal proceedings, in which a legal assessment of the activities of these entities is provided. The main approaches and means aimed at ensuring the interests of economic entities during criminal proceedings are investigated, taking into account the specifics of their activities.

A conclusion has been formulated on the introduction of a special human rights infrastructure, the task of which is to minimize the restrictive impact of criminal procedural measures and means on the functioning of economic and investment entities. It has been determined that the problems of proper coordination of dialogue participants, development and improvement of mechanisms for timely detection and response to facts of excessive and disproportionate influence during criminal proceedings, in which a legal assessment of the activities of economic entities is provided, require a priority solution.

Keywords: economic entities, investment entities, criminal proceedings, legal assessment, «pressure on business».